

פרשת ואלה המושפטים התשפ"ג

ari.kahn@biu.ac.il

הרב ארי דוד קאהן

1. שמות (פרשת משפטים) פרק כא

(א) ואלה המושפטים אשר תשים לפניהם: (ב) כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעת יצא לחפשי חנם: (ג) אם בגפו יבא בגפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו: (ד) אם אדניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדניו והוא יצא בגפו: (ה) ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי: (ו) והגישו אדניו אלהיהם והגישו אלהיהם לו או אלהיהם ורצע אדניו את אדניו במרצע ועבדו לעלם: (ז) וכי ימכר איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים: (ח) אם רעה בעיני אדניו אשר לו יעדה והפדה לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה: (ט) ואם לבנו ייעדה כמשפט הבנות יעשה לה: (י) אם אחרת יקח לו שארה פסוטה וענתה לא יגרע: (יא) ואם שלש-אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף: (יב) מכה איש ומת מות יומת: (יג) ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לה מקום אשר ינוס שמה: (יד) וכי ינד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקונו למות: (טו) ומכה אביו ואמו מות יומת: (טז) וגנב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת: (יז) ומקלל אביו ואמו מות יומת: (יח) וכי יריבו אנשים והפה איש את רעהו באבן או באגרף ולא ימות ונפל למשכב: (יט) אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ורפא: (כ) שני וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תסת ידו נקם נקם: (כא) אך אם יום או יומים יעמד לא יקם כי כספו הוא: (כב) וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענוש יענש באשר ישית עליה בעל האשה ונתן בפללים: (כג) ואם אסון יהיה ונמתה נפש תחת נפש: (כד) עין תחת עין שן תחת שן יד תחת יד רגל תחת רגל: (כה) כוניה תחת כוניה פצע תחת פצע חבורה תחת חבורה: (כו) וכי יכה איש את עינו עבדו או את עינו אמתו ושחתה לחפשי ישלחנו תחת עינו: (כז) ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל לחפשי ישלחנו תחת שנו: (כח) וכי יגח שור את אשה ומת סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו ובעל השור נקי: (כט) ואם שור נגח הוא מתמל שלשם והועד בבועלו ולא ישמרנו והמית איש או אשה השור יסקל וגם בועלו יומת: (ל) אם כפף יושב עליו ונתן פדיו נפשו ככל אשר יושב עליו: (לא) או יבן יגח או יבת יגח כמשפט הזה יעשה לו:

2. רש"י שמות (פרשת משפטים) פרק כא פסוק א

ואלה המשפטים - כל מקום שנאמר "אלה" פסל את הראשונים, "ואלה" מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני, אף אלו מסיני; ולמה נסמכה פרשת דיניו לפרשת מזבחת? לומר לה, שתשים סנהדרין אצל המקדש (מכילתא):

3. שמות (פרשת יתרו) פרק כ פסוק טו - כג

(טו) וכל העם ראים את-הקולות ואת-ההלפידים ואת קול השפר ואת-ההר עשן וירא העם וינצו ויעמדו מרחק: (טז) ויאמרו אל משה דבר-אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות: (יז) ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על-פניכם לבלתי תחטאו: (יח) ויעמד העם מרחק ומשה נגש אל-הערפל אשר-שם האלהים: (יט) ויאמר ה' אל משה פה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם: (כ) לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם: (כא) מזבח אדמה תעשה-לי וזבחת עליו את-עלתיה ואת-שלמייה את-צאנה ואת-בקררה בכל-המקום אשר אזכיר את-שמי אבוא אליה וברכתיה: (כב) ואם-מזבח אבנים תעשה-לי לא-תבנה אתהן גיית כי סרפס הנפת עליה ותחללה: (כג) ולא-מעלה במעלת על-מזבחי אשר לא-תגלה ערותך עליו: פ

4. אבן עזרא שמות (פרשת משפטים) פרק כא פסוק א

ואלה המשפטים אחר שאמרו ישראל למשה: דבר אתה עמנו (שמות כ, טו), אמר השם למשה בגשתו אל הערפל: כה תאמר אל בני ישראל (שם, ט). והחל להזהיר על אלהי הזהב, ושיכרות ברית עמהם ברדתו, שהשם לבדו יהיה להם לאלהים. והורה המשפטים והמצוות, שיאמר להם אם יקבלום אז יכרות להם ברית. ואמר לו בסוף אלה התנאים פרשת הנה אנכי שולח מלאך לפניך (שמות כג, כ). ועיקר הפרשה להשמיד עבודת גלולים מארצם בהכנסם שם. וככה פירש להם משה לפני כרות הברית, כי בסוף: ולא תעבוד את אלהים (דבר' ז, טו). והנה תחלת הפרשה, שלא יעשו את השם אלהים אחרים. וסוף הפרשה להכרית זכר האלילים והפסילים שהם עשויים בארץ כנען:

5. רבי אברהם בן הרמב"ם שמות (פרשת משפטים) פרק כא פסוק א

ואלה המשפטים. (וא"ו) החיבור בואלה (חוזרת) אל הפרשה שקדמה שנאמר בה ויאמר ה' אל משה כה תאמר וג'; אחר השלמת עשרת הדברים ופסיקת הקול ומאמרו יתעלה שמעתי את קול דברי העם וג' לך אמר להם וג' ואתה פה עמד כמו שביאר במשנה תורה וגשתו (של משה) ע"ה לקבל מה שיצטוו כמו שביאר בסוף הפרשה שקדמה ומשה נגש אל הערפל וג', נשלח (משה) ע"ה להדגיש את האזהרה על עבודה זרה (במאמר) לא תעשון אתי וג' כי היא העיקר בתורה כמו שביארו המעתיקים ז"ל כל הכופר בעבודה זרה מודה בכל התורה כולה ו[להדגיש את הצווי על] עקרי העבודה (במאמר) מזבח אדמה וקיצר בביאור פרטי הקרבנות ופנה אל המשפטים והקדים אותם והאריך בפירושה, הגם שהזכיר בתוכם קצת הלכות הקרבנות כמו מאמרו שבעת ימים יהיה עם אמו וכמו ראשית בכורי אדמתך (וג'), לרמז שהמשפטים והיושר ומניעת הרשעה והחמס רצויים לפניו יתעלה יותר מן הקרבנות כמו שאמר שלמה עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח:

ומשפטים כוונתם הראשונה המשפטים המיוחדים והם הדינים שיעשו בהם פשרה בין האנשים בין קצתם לקצתם והכוונה השניה המשפטים במובן כללי כי יזכיר עוד בתוכם את השבת והרגלים וכי"ב:

6. רמב"ן שמות (פרשת משפטים) פרק כא פסוק א

טעם ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם - כי רצה להקדים להם המשפטים, כי כאשר היה בעשרת הדברות הדבור הראשון בדיעת ה', והשני באיסור ע"ז, חזר וצוה את משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם (לעיל כ ט), שתזהירם אתה עוד שיתנו לבם למה שראו ויזהרו במצות האלו שצויתם, כי אתם ראיתם, כנגד דבור אנכי, ולא תעשון אתי כנגד לא יהיה לך, להשלים ענין ע"ז, ואלה המשפטים כנגד לא תחמוד, כי אם לא ידע האדם משפט הבית או השדה ושאר הממון יחשוב שהוא שלו ויחמדהו ויקחהו לעצמו, לפיכך אמר תשים לפניהם, משפטים ישרים ינהיגו אותם ביניהם, ולא יחמדו מה שאינו שלהם מן הדין. וכן אמרו במדרש רבה (שמות ל טו) כל התורה כלה תלויה במשפט, לכן נתן הקדוש ברוך הוא דינין אחר עשרת הדברות. וכן יפרש באלה המשפטים המשפט בעבודה זרה (להלן כב ט), ובכבוד האב (שם כא טו יז), והרציחה (שם כא יב יד), והניאוף (שם כב יח), הנזכרים בעשרת הדברות:

7. שמות (פרשת יתרו) פרק יח פסוק יג - כג

(יג) ויהי מִמְחֶרֶת וַיִּשָּׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹט אֶת־הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל־מֹשֶׁה מִן־הַבֹּקֶר עַד־הָעֶרֶב: .. (כב) וַיִּשְׁפֹּטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלָיו וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפֹּטוּ־הֶם וְהָקֵל מֵעֲלִיָּה וַיִּשְׁאוּ אֹתָם: (כג) אִם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּנוּ אֱלֹהִים וְנִכְלַתְּ עִמָּד וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה עַל־מִקְמוֹ יָבֹא בְּשָׂלוֹם:

8. שמות (פרשת בשלח) פרק טו פסוק כג - כו

(כג) וַיָּבֹאוּ מִרְתָּה וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת מַיִם מִמְּרָה כִּי מָרִים הָיָה עֲלֵיכֶן קָרָא־שְׁמָה מְרָה: (כד) וַיִּלְנוּ הָעָם עַל־מֹשֶׁה לֵאמֹר מִה־נִּשְׁתָּה: (כה) וַיִּצְעַק אֱלֹהֵי ה' וַיֹּרְהוּ ה' עֵץ וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם שֵׁם שֵׁם לֹו זָק וּמִשְׁפָּט וְשֵׁם נִסְהוּ: (כו) וַיֹּאמֶר אִם־שָׁמוּעַ תִּקְוֹלוּ ה' אֱלֹהֵי וְהִישָּׁר בְּעֵינַי תַּעֲשֶׂה וְהִאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתַי וְשָׁמַרְתָּ כְּלִי־חֻקָּיו כְּלִי־מִחְלָה אֲשֶׁר־שָׁמַתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא־אֲשִׁים עֲלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רַפְּאֵק: ס

9. רש"י שמות (פרשת בשלח) פרק טו פסוק כה

שם שם לו - במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם, שבת ופרה אדמה ודינין:

10. שמות (פרשת משפטים) פרק כד פסוק ג - ז

(ג) ויבא משה ויספר לעם את כל-דברי ה' ואת כל-המשפטים ויען כל-העם קול אחד ויאמרו כל-הדברים אשר-דבר ה' נעשה: (ד) ויכתב משה את כל-דברי ה' וישכם בפקר ויבן מזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל: (ה) וישלח את-נערי בני ישראל ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים: (ו) ויקח משה חצי הדם וישם באגנת וחצי הדם זרק על-המזבח: (ז) ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר-דבר ה' נעשה ונשמע:

11. רש"י שמות (פרשת משפטים) פרק כד פסוק ג - ז

(ג) ואת כל-המשפטים - שבע מצוות שנצטוו בני נח, ושבת וכבוד אב ואם ופרה אדמה ודינין שנתנו להם במרה (סנהדרין נ"ו):

(ד) ויכתב משה - מבראשית ועד מתן תורה, וכתב מצוות שנצטוו במרה:

(ז) ספר הברית - מבראשית ועד מתן תורה ומצוות שנצטוו במרה:

12. שמות רבה (וילנא) (פרשת משפטים) פרשה ל

סימן א - ואלה המשפטים, הה"ד (תהלים צט) ועוז מלך משפט אהב, אימתי נתן העוז להקב"ה בשעה שהוא עושה את הדין בעובדי כוכבים,

סימן ג - ...אף כאן ואלה המשפטים מוסיף על הראשונים, מה שכתוב למעלה (שמות טו) שם שם לו חוק ומשפט, ד"א ואלה המשפטים מה כתיב למעלה מן הפרשה (שם / שמות / יח) ושפטו את העם בכל עת ואמר כאן ואלה המשפטים והדברות באמצע, משל למטרונה שהיתה מהלכת הזין מכאן והזין מכאן והיא באמצע, כך התורה דינין מלפניה ודינין מאחריה והיא באמצע, וכן הוא אומר (משלי ח) באורח צדקה אהלך, התורה אומרת באיזה נתיב אני מהלכת אהלך בדרכן של עושי צדקה, בתוך נתיבות משפט התורה באמצע ודינין מלפניה ודינין מאחריה, מלפניה שנא' שם שם לו חוק ומשפט, ודינין מאחריה שנאמר ואלה המשפטים.

13. חזקוני שמות (פרשת משפטים) פרק כא פסוק א

המשפטים למעלה הורה להם סדר יראתם מכאן ואילך מורה להם סדר הדינים. ד"א למעלה כתב האזהרות לא תרצה לא תנאף וכו' ולא פי' העונשים אם יעבור איש עליהם חזר ופירש מה עונשן. מה שפירש רש"י כאן למה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח. מלמדנו שאין כאן מקומה של פרשת דינין וכי מעיינת בענין שפיר הסברא נותנת שכל הפרשה מכי תקנה עד ויש שנים תזרע נכללה בפרשת בהר, ועל זה פרש"י, ואלה מוסיף על הראשונים כלומר על הדינין הכתובים בפרשת בהר.

14. ויקרא (פרשת בהר) פרק כה

(א) וידבר ה' אל-משה בהר סיני לאמר: ... (נה) כילי בני-ישראל עבדים עבדי ה' אשר-הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם:

15. כלי יקר ויקרא (פרשת בהר) פרק כה פסוק א

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר. מה ענין שמטה אצל הר סיני וכו'. קרוב לשמע פשעלה משה אל הר סיני אחר שבעה שבועות שספרו ישראל ארבעים ותשעה יום מן פסח עד עצרת, נתקדש אז אותו הר ונאסר בזריעה וחרושה ביום תמישים שבו נתנה התורה, והוא זמן משיכת היובל לקרא דרור וחופשי לכל ישראל חרות על הלוחות ועל ידי קול השופר של מתן תורה, באותו זמן הגיד הקדוש ברוך הוא למשה ענין השמטה והיובל לומר שבמספר שבע ובמספר ארבעים ותשע אני נותן קדשה זו לכל ארץ ישראל, שיש לה דמיון ויחוס עם הר סיני מצד היותה אויבא דמחפים ואין תורה כתורת ארץ ישראל והר סיני, על כן ראוי לתן גם לארץ ההיא קדשות הר סיני אחר מספר ארבעים ותשע שנה וכן במספר שבע, או כדי לעשות זכרון למעמד הר סיני בקריאת דרור והעברת שופר מצורף לשאר טעמים שיש למצנה זו, על כן נאמר בהר סיני. ודבר זה נכון וקרוב לשמע:

16. שמות (פרשת יתרו) פרק יט פסוק ו - כה

(ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש... (ח) ויענו כל־העם יחדו ויאמרו כל אשר־דבר ה' נעשה ונשב משה את־דברי העם אל־ה': (ט) ויאמר ה' אל־משה הנה אנכי בא אליך פעב הענף בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם־בך יאמינו לעולם ויגד משה את־דברי העם אל־ה': (י) ויאמר ה' אל־משה לך אל־העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלתם: (יא) והיו נכנים ליום השלישי כיון ביום השלישי יגד ה' לעיני כל־העם על־הר סיני: (יב) והגבלת את־העם סביב לאמר השמרו לכם עלות בקר ונגע בקצהו פלי־הנגע בקר מות יומת: (יג) לא־תגע בו זד כִּי־סקול יסקל או־יִרֶה יִרֶה אם־בהמה אם־איש לא יתגה במשך הַיָּבֵל הַמָּה יעלו בקר: (יד) ויגד משה מן־הקר אל־העם ויקדש את־העם וכבסו שמלתם: (טו) ויאמר אל־העם הניו נכנים לשלש ימים אל־תגשו אל־אשה: (טז) ויהי ביום השלישי בהית הבקר ויהי קלית וברקים וענן כבד על־ההר וקל שפר חזק מאד ויחרד כל־העם ואשר במחנה: (יז) ויוצא משה את־העם לקראת האלהים מן־המחנה ויתיצבו בתחתית ההר: (יח) והר סיני עשן כולו מפני אשר יגד עליו ה' באש ועל עשנו כעשן הכבשן ויחרד כל־ההר מאד: (יט) ויהי קול השפר הולך וחסק מאד משה ידבר והאלהים יענו בקול: (כ) ויגד ה' על־הר סיני אל־ראש ההר ויקרא ה' למשה אל־ראש ההר ועל משה: (כא) ויאמר ה' אל־משה רד העד בעם פו־יִהְיֶה־רְסוֹ אֶל־ה' לראות ונפל מפניו רב: (כב) וגם הפהנים הנגשים אל־ה' יתקדשו פו־יִפְרֹץ בָּהֶם ה': (כג) ויאמר משה אל־ה' לא־יוכל העם לעלות אל־הר סיני כִּי־אֲתָה העדתה בנו לאמר הגבל את־ההר וקדשתו: (כד) ויאמר אליו ה' לִדְרֹד וְעֲלִית אִתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אֶל־יִהְיֶה־רְסוֹ לְעֹלֹת אֶל־ה' פו־ יִפְרֹץ־בָּם: (כה) ויגד משה אל־העם ויאמר אליהם: ס

17. תוספתא מסכת כלים (בבא קמא) (צוקרמאנדל) פרק א הלכה יב

וכשם שהיו במדבר שלש מחנות מחנה שכנינה מחנה לוינה מחנה ישראל כף היו בירושלם מפתח ירושלם ועד פתח הר הבית מחנה ישראל מפתח הר הבית ועד שער ניקנור מחנה לוינה משער נקנור ולפנים מחנה שכנינה והן קלעים שבמדבר ובשעת מסעות אין בהם משום קדשה ואין סביבן עליהם משם טמאה:

18. רמב"ן שמות (פרשת תרומה) פרק כה פסוק ב

כאשר דבר השם עם ישראל פנים בפנים עשרת הדברות, וצוה אותם על ידי משה קצת מצות שהם כמו אבות למצותיה של תורה, כאשר הנהיגו רבותינו עם הגרים שבאים להתיחד, וישראל קבלו עליהם לעשות כל מה שיצום על ידו של משה, וכתר עמהם ברית על כל זה, מעתה הנה הם לו לעם והוא להם לאלהים כאשר התנה עמהם מתחלה ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה (לעיל ט"ה), ואמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש (שם^ו), והנה הם קדושים ראויים שיהיה בהם מקדש להשרות שכנינתו ביניהם. ולכן צוה תחלה על דבר המשכן שיהיה לו בית בתוכם מקודש לשמו, ושם ידבר עם משה ויצוה את בני ישראל. והנה עקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון, כמו שאמר (להלן כ"ב) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת, על כן הקדים הארון והכפרת בכאן כי הוא מוקדם במעלה, וסמך לארון השלחן והמנורה שהם כלים כמוהו, ויורו על ענין המשכן שבעבורם נעשה. אבל משה הקדים בפרשת ויקהל את המשכן את אהלו ואת מכסהו (להלן ל"א), וכן עשה בצלאל (להלן לו"א), לפי שהוא הראוי לקדם במעשה: וסוד המשכן הוא, שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר. וכמו שנאמר שם (לעיל כ"ז) וישכן כבוד ה' על הר סיני, וכתוב (דברים כ"א) הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו, כן כתוב במשכן וכבוד ה' מלא את המשכן (להלן מ"ד)... והמסתכל יפה בכתובים הנאמרים במתן תורה ומבין מה שכתבנו בהם (ע"י להלן פסוק כ"א) יבין סוד המשכן ובית המקדש, ויוכל להתבונן בו ממה שאמר שלמה בחכמתו בתפלתו בבית המקדש ה' אלהי ישראל (מ"א ח"כ), כמו שאמר בהר סיני ויראו את אלהי ישראל (לעיל כ"ז), והוסיף שם לפרש ה'" לענין שרמזנו שם למעלה כי אלהי ישראל יושב הכרובים, כמו שאמר וכבוד אלהי ישראל עליהם מלמעלה היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובים המה (יחזקאל י"ט כ). ואמר דוד ולתבנית המרכבה הכרובים זהב לפורשים וסוככים על ארון ברית ה' (דהי"א כ"ח